

Walerij KOPIJKA

Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki

Grigoryj PEREPEŁYCIA

Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki

pgrigoriy@ukr.net

AGRESJA FEDERACJI ROSYJSKIEJ NA UKRAINIE – SKUTKI POLITYCZNE, PRAWNE I GOSPODARCZE

ABSTRACT Russian Aggression Against Ukraine: Political, International – Legal And Economic Consequences

Russian military aggression against Ukraine was the culmination of inter-civilizational confrontation of Russia with the West for the final consolidation of spheres of influence in Europe and the world in terms of transformation of international relations from a unipolar to a multipolar system. An important interest for Russia in this confrontation is to return it to the status of a world power. Revolutionary changes in Ukrainian society led to democratization, desovietization and consolidation of the Ukrainian nation. The immediate reaction on this revolutionary process was the Russian military aggression against Ukraine. The military aggression against Ukraine was carried out in the form of a hybrid war. The basic composition of Russian hybrid war in Donbas was inspired internal conflict in Ukraine between the center and the separatist regions. The distinction of Donbas hybrid version of the war is to use armed terror, high intensity combat operations, maneuver their character and widespread use of heavy weapons fire power. The annexation of the Crimea and the occupation of Donbas by Russian troops have a number of consequences that negatively affect international relations and modern system of international law. Aggression of leading to the erosion of the foundations of world order and international security, which could lead to the destruction of the existing world order.

Key words: Russian military aggression, hybrid war, world power, international law, international security

Słowa kluczowe: Rosja, agresja wojskowa, wojna hybrydowa, mocarstwo, prawo międzynarodowe, bezpieczeństwo międzynarodowe

Rosyjska agresja militarna przeciwko Ukrainie w 2014 r., zapoczątkowana aneksją Półwyspu Krymskiego, była punktem kulminacyjnym cywilizacyjnej rywalizacji między Zachodem i Rosją o ostateczny podział stref wpływu w Europie i na świecie w warunkach transformacji stosunków międzynarodowych w kierunku wielobiegunowych. Wzmocnienie różnic między USA i Europą, brak porozumienia w ramach samej Unii Europejskiej, brak strategii co do kształtowania stosunków z Rosją, kryzys finansowy w Europie, zmiana priorytetów polityki zagranicznej USA i osłabienie amerykańskiego wpływu na procesy globalne – wszystko to znacznie osłabiło pozycję Zachodu w stosunkach z Rosją. Dzięki tym tendencjom udało się Federacji Rosyjskiej w dużej mierze zniwelować różnice sił i wdrożyć nową ofensywę geopolityczną w Europie, aby zweryfikować granice na postsowieckim terytorium, a jako jeden z kroków – ostatecznie ogłosić swoje prawo do tej części Europy Wschodniej, która nie wchodzi w skład UE i NATO. Centralne miejsce w ramach tego terytorium zajmuje Ukraina.

W warunkach globalizacji, zmian cywilizacyjnych i kształtowania się wielobiegunowego świata żywym interesem Rosji jest osiągnięcie statusu mocarstwa światowego – jednego z głównych centrów, które posiada znaczne wpływy globalne. Biorąc pod uwagę obecne przekształcenia, Rosja w formie państwa narodowego nie jest w stanie osiągnąć takiej rangi. Dlatego nie jest przypadkiem, że Putin stara się przedstawiać swój kraj jako państwo-cywilizację. Jednak dla osiągnięcia takiego statusu Rosji brakuje geopolitycznej masy krytycznej, którą może zyskać tylko poprzez przyłączenie Ukrainy do tak zwanej rosyjskiej przestrzeni cywilizacyjnej, w formie takich projektów jak *Russkij Mir* i Unia Euroazjatycka.

Właśnie dlatego stało się niezwykle ważne dla Rosji, aby odwieść Ukrainę od podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE. Moskwa chciała doprowadzić do homogenizacji reżimu politycznego na Ukrainie z rosyjskim reżimem autorytarnym, włączyć społeczeństwo ukraińskie do rosyjskiej przestrzeni cywilizacyjnej poprzez przekształcenie go w małoruską społeczność (*socium*), pozbawić Ukrainę zasobów gospodarczych i odpowiedniej motywacji – niezbędnych do realizacji kursu na integrację europejską. A ostatecznie – wchłonąć państwo ukraińskie.

Realizacja tego celu odbywała się według dwóch scenariuszy – integracyjnego i dezintegracyjnego. Strategia integracji w ogólnym zarysie została zapisana w zaktualizowanym wydaniu Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, która wyraźnie stwierdza, że Rosja zamierza budować relacje z Ukrainą jako priorytetowym partnerem Wspólnoty Niepodległych Państw oraz zamierza wspierać dążenie do głębokich proce-

sów integracyjnych¹. Wciąganie Ukrainy w euroazjatycką integrację było więc oficjalnie ogłoszonym kursem polityki zagranicznej Rosji.

Scenariusz integracyjny zakładał dwa cele – pośredni i ostateczny. Celem pośrednim było zapobieżenie podpisaniu i ratyfikacji przez Ukrainę umowy stowarzyszeniowej z UE oraz izolacja tego kraju od Zachodu. Celem strategicznym zaś – przyłączenie jej do Euroazjatyckiej Unii Celnej, a w 2015 r. do Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, co w ostatecznym rozrachunku oznaczałoby utratę suwerenności państwowej Ukrainy i jej wejście do nowej wersji Imperium Rosyjskiego. Gdy metodą zachęcania i przekonywania o hipotetycznych pośrednich korzyściach nie udało się namówić Kijowa do przystąpienia do Unii Celnej, Putin zastosował nową strategię, którą można określić jako (re)integracja w oparciu o przymus i rozmaitego typu naciski. Głównymi narzędziami były „wojny” handlowe i ekonomiczne toczone przeciwko Ukrainie.

Jednak ukraiński grunt, który tak intensywnie nawoziła Rosja swoją ekspansją informacyjną, kulturową, religijną, polityczną i gospodarczą, okazał się nie do końca odpowiedni do budowy rosyjskiego geostrategicznego przyczółku. Putin, zbierając laury zwycięstwa po szczycie Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w dniach 28-29 listopada 2013 r., widział już Ukrainę w Unii Celnej, ale ten upragniony sukces nieoczekiwanie został przekreślony przez Euromajdan. Uniemożliwienie triumfu nad Ukrainą i pojawienie się Euromajdanu, który oznaczał narodziny ukraińskiej nacji politycznej, uniemożliwiły realizację scenariusza integracji Ukrainy z Rosją – i to właśnie te czynniki skłoniły Putina do wprowadzenia scenariusza dezintegracyjnego w celu obalenia ukraińskiej suwerenności państwowej i integralności terytorialnej kraju.

Realizacja tego planu rozpoczęła się od wprowadzenia skomasowanej strategicznej operacji informacyjnej w Rosji, w ramach której nacisk położono na kreowanie wizerunku Ukraińców jako wrogów. W środkach masowego przekazu rozpoczęła się bardzo intensywna antyukraińska kampania z wykorzystaniem stereotypów-straszków. Ukraińców określano mianem „banderowców” i „faszystów”, sama Ukraina zaś w rosyjskiej przestrzeni medialnej przybrała postać „wrogiego państwa”. Kolejnym krokiem Kremla było wdrożenie na Ukrainie scenariusza dezintegracji kraju.

Pierwszy, mniej ambitny program zakładał federalizację lub konfederalizację Ukrainy, z formalną możliwością oddzielenia od niej i przyłączenia do Rosji terytoriów przygranicznych. Celem tego scenariusza było ustanowienie pełnej kontroli nad wschodnią i południowo-wschodnią Ukrainą. Tę opcję władze na Kremlu uważały za najlepszą, ponieważ nie wiązały się z nią duże straty w porównaniu ze scenariuszem wojskowym, a mimo to uniemożliwiłaby ona istnienie Ukrainy jako niepodległego państwa w przyszłości. Przecież w tym regionie znajdują się główne ośrodki przemysłowe Ukrainy, takie jak: Donbas, Mikołajów, Odessa, Zaporozże, Dniepropietrowsk, Charków, które są ściśle zintegrowane z rosyjskim przemysłem, zwłaszcza w sferze przemysłu obronnego, raketowego, inżynierii mechanicznej i przemysłu lotniczego.

¹ Рос.: Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г., [online] http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDDBF7DA644257B160051BF7F, 15 V 2015.

Drugi scenariusz, który w rzeczywistości wdrożyła Rosja, polegał na otwartej agresji wojskowej przeciwko Ukrainie. Realizacja tego planu odbywać się miała w trzech fazach. Pierwszą była okupacja wojskowa na Krymie, drugą – zajęcie wschodnich i południowych regionów Ukrainy, ostateczna, trzecia faza agresji militarnej zakładała zajęcie Kijowa i centralnych regionów Ukrainy po objęciu kontroli nad Krymem i wschodnimi oraz południowymi terenami. W odniesieniu do tego skrajnego wariantu władze polityczne i wojskowe w Rosji brały pod uwagę wysoką cenę i duże straty, zarówno materialne, jak i międzynarodowe, jakie mógł nieść ze sobą. Jednak opcja ta mogła dać rosyjskim przywódcom najwięcej korzyści – pozwoliłaby odzyskać kontrolę nad Ukrainą, bez której odbudowa Imperium Rosyjskiego wydaje się niemożliwa.

Nadrzędna rola zajęcia Krymu była uwarunkowana etapową realizacją strategii dezintegracji Ukrainy, kiedy sukces pierwszej fazy jest kluczem do sukcesu następnej. Wiele zależało też od zdolności Kijowa i miejscowej ludności do podjęcia zbrojnego oporu przeciw agresji militarnej Rosji. W zależności od tego, czy i w jakim stopniu ujawniła by się owa opozycja, okupowane tereny wschodniej, południowej i centralnej Ukrainy mogłyby albo od razu przyłączyć się do Rosji, albo zostać jej protektoratem, albo też odrzucić jedno i drugie po spełnieniu przez Ukrainę warunku federalizacji bądź konfederalizacji. Na podstawie tego planu dla każdej – od pierwszej do trzeciej – fazy agresji wojskowej zostały opracowane indywidualne strategie działań wojskowych i formy przyłączania terytoriów ukraińskich do Rosji: od federalizacji i konfederalizacji do separacji i aneksji oraz bezpośredniego przyłączenia odizolowanych terytoriów. W przypadku Krymu mamy do czynienia z bezwarunkowym bezpośrednim przyłączeniem do Rosji (pierwsza faza); w regionach południowych i wschodnich – z separacją z możliwością bezpośredniego przyłączenia do Rosji (druga faza); natomiast wraz z obaleniem suwerenności państwowej Ukrainy i przekształceniem jej w konfederację, z dalszym podziałem na trzy okręgi federalne Rosji, nastąpiłaby trzecia faza.

W oparciu o tę logikę obalenie suwerenności państwowej Ukrainy ma się odbywać stopniowo, począwszy od pierwszej do trzeciej fazy, w zależności od zasobów militarnych i politycznych, stosunków polityczno-wojskowych i sytuacji międzynarodowej. Jednak każdy z tych etapów zakłada i warunkuje konsekwentne osiągnięcie celu ostatecznego strategii dezintegracyjnej – pełnego i definitywnego zniszczenia ukraińskiej państwowości i przyłączenia terytorium Ukrainy do Rosji w takiej czy innej formie.

Realizację tych scenariuszy dezintegracji Ukrainy Rosja prowadzi pod postacią wojny hybrydowej. Wojnę hybrydową można zdefiniować jako szerzenie chaosu na terytorium konfliktu, w zależności od pozycji jego głównych uczestników. Jeszcze wczoraj część Ukraińców nie podejrzewała, że może musieć stanąć po tej czy innej stronie barykady, ale dość ugodowo zmieniła swój status społeczny i przyzwyczajenia.

Na różnych etapach agresji wojskowej, poprzez realizację rozmaitych scenariuszy dezintegracyjnych, Rosja wprowadzała kolejne kombinacje elementów wojny hybrydowej. W pierwszej fazie agresji militarnej, której celem było zajęcie Krymu, w wojnie hybrydowej uczestniczyły: jednostki rosyjskich sił specjalnych („zielone ludziki”), paramilitarne grupy zbrojne, złożone z bojowników rekrutujących się z miejscowej ludności, rosyjscy najemnicy, rosyjscy Kozacy, agresywnie nastawieni do Ukrainy mieszkańcy

Krymu, głównie pochodzenia rosyjskiego, oraz elementy przestępcze. W końcowy etap wojskowej okupacji Krymu były zaangażowane siły Floty Czarnomorskiej Federacji Rosyjskiej i regularne oddziały rosyjskich sił zbrojnych przerzucone z terytorium FR.

Podstawowymi komponentami wojny hybrydowej na tym etapie były: prowadzenie działań informacyjnych i dywersyjnych na terytorium Krymu, w wyniku których u większości mieszkańców tego obszaru ukształtowały się agresywne antyukraińskie stereotypy, oraz wrogie postrzeganie wszystkiego, co ukraińskie, jako „nazistowsko-banderowskiego”, co grozi mieszkańcom Krymu agresją zbrojną i przemocą fizyczną. W rezultacie udanych operacji dywersyjnych zostały ukształtowane odpowiednie struktury rządzące i kierownicze, które pomagały reżimowi okupacyjnemu w ustanawianiu rosyjskiej władzy państwowej na półwyspie, blokowały przy pomocy części ludności miejscowej ukraińskie jednostki wojskowe oraz podporządkowały sobie ukraińskie władze samorządowe. Przy realizacji części operacji wojskowych kompleksowo zastosowano mieszane jednostki regularnych i nieregularnych grup zbrojnych i ściśle koordynowano ich działania.

W drugiej fazie agresji militarnej Rosji – w Donbasie, konfiguracja użytych elementów wojny hybrydowej znacznie różniła się od jej krymskiego wariantu. Pomimo podobieństwa głównych czynników – działań informacyjno-dywersyjnych – wariant donbaski łączył elementy wojny społecznej, dywersyjnej i terroru zbrojnego. Podstawowa kombinacja składowych wojny hybrydowej w Donbasie polegała na inscenizowaniu konfliktu wewnętrznego na Ukrainie między centrum a separatystycznymi regionami. W Donbasie istniał dla tego typu działań podatny grunt. Sowiecko-rosyjska mentalność mieszkańców tego terenu to mieszanka kultury regionów przemysłowych i specyfiki ukraińskiej, doprowadzona skłonnościami do działań przestępczych, a w ciągu ostatnich dwóch dekad – biedą. Im głębsza była penetracja kultury sowieckiej w Donbasie, tym gorsze produkty jej upadku – korupcja i podatność na populizm. A prostych mieszkańców Doniecka zachowanie starego światopoglądu po upadku dawnego świata doprowadziło do rozpacz. Ich negatywne emocje z powodzeniem skierowano na tych, którzy nadawali się do roli niszczycieli porządku – „pomarańczowych” i „banderowców”². Dlatego kluczowym elementem scenariusza donbaskiego było wywołanie nastrojów separatystycznych i utworzenie takich wirtualnych podmiotów, jak Doniecka Republika Ludowa i Ługańska Republika Ludowa, pod nazwą „Noworosja”, które miały od razu ogłosić się niezależną formacją państwową.

Głównymi aktorami w tym okresie były agresywne, entuzjastycznie nastawione grupy miejscowych, których zadaniem było m.in. podporządkowanie nowym tendencjom władz lokalnych i ukraińskich jednostek wojskowych stacjonujących w tym regionie. Kluczową rolę odegrały tu, podobnie jak na Krymie, rosyjskie siły specjalne i Federalna Służba Bezpieczeństwa Rosji. Nowym elementem w tym scenariuszu wojny hybrydowej był czynny udział lokalnych grup przestępczych, sił separatystycznych uzbrojonych w nowoczesną rosyjską broń i ciężki sprzęt wojskowy, udział czeczeńskich grup

² О. Демченко, *Голоси, які чує Донбас*, „Українська правда” 2014, 23 III, [online] <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/05/23/7026210>, 15 V 2015.

zbrojnych, najemników z Kaukazu, a także części regularnych wojsk rosyjskich. Odmienną rolę planu donbaskiego polegała na wykorzystaniu terroru zbrojnego, działań bojowych o wysokiej intensywności i manewrowości oraz szerokim stosowaniu ciężkiej artylerii o dużej sile rażenia.

Kolejny etap rosyjskiej agresji, po zajęciu południowych regionów Ukrainy, będzie polegał na prowadzeniu wojny hybrydowej z zastosowaniem klasycznych metod – ofensywy regularnych wojsk rosyjskich oraz paramilitarnych jednostek utworzonych z mieszkańców Donbasu i rosyjskich najemników. Ta taktyka zostanie uzupełniona elementami obrony pozycyjnej i szerokim wykorzystaniem grup zwiadowczo-dywersyjnych do prowadzenia operacji dywersyjnych na szeroka skalę na terytorium Ukrainy. Prawdopodobieństwo takiego przebiegu wojny hybrydowej warunkuje fakt, że dzięki Euromajdanowi przebudzenie ukraińskiej świadomości narodowej objęło nie tylko centralną, ale również południową Ukrainę, o czym świadczą sondaże socjologiczne³. Zatem straciło na znaczeniu pojęcie „południowy Wschód” na określenie obszaru zamieszkałego przez ludność rosyjskojęzyczną, który przeciwstawiano reszcie Ukrainy. W rzeczywistości, ten teren zmniejszył się do dwóch wschodnich regionów: donieckiego i ługańskiego, gdzie rzeczywiście doszło do konsolidacji i radykalizacji nastrojów etnicznych Rosjan, co spowodowało silny ruch separatystyczny, do którego przyłączyła się większa część Ukraińców, wyzbytych własnej tożsamości narodowej. Pod wpływem i w wyniku działań Euromajdanu na Ukrainie zostały zatem uruchomione potężne – zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne – procesy polityczne.

Z jednej strony, rewolucyjne zmiany w ukraińskim społeczeństwie doprowadziły do demokratyzacji, desowietyzacji i konsolidacji narodu. Z drugiej strony, reakcją na ten rewolucyjny proces była kontrrewolucja, która wybuchła na wschodzie Ukrainy. Jej siłą napędową okazało się po części marginalizowane społeczeństwo, które starało się zachować sowieckie tradycje i sowiecko-rosyjską mentalność, a także doniecki klan oligarchiczny, który stracił władzę na Ukrainie i próbował utrzymać ją na poziomie regionalnym w okręgach ługańskim i donieckim.

W wymiarze międzynarodowym transformacje wewnętrzne doprowadziły z jednej strony do powrotu europejskiego kursu integracji i uniemożliwiły pokojowe przyłączenie Ukrainy do Rosji, z drugiej – spowodowały agresję zbrojną Rosji wobec Ukrainy i silną falę prorosyjskiego separatyzmu w Donbasie. Potwierdzeniem nieodwracalności tej nowej tendencji jest zapotrzebowanie społeczne na nową politykę zagraniczną Ukrainy, które pojawiło się pod wpływem Euromajdanu.

Aneksja Krymu przez Rosję i faktyczna okupacja części terytorium Donbasu przez prorosyjskich separatystów mają szereg konsekwencji, które niezwykle negatywnie wpływają na stosunki międzynarodowe i współczesny system prawa międzynarodowego. Przede wszystkim chodzi o następujące polityczno-prawne skutki agresji na Ukrainie:

³ I. Ведернікова, Ю. Мостова, С. Рахманін, *Південний Схід. Гілка дерева нашого*, Зп, Уа, 18 IV 2014, [online] http://gazeta.dt.ua/internal/pivdenniy-shid-gilka-dereva-nashogo_-_.html, 15 V 2015.

1. Działania Federacji Rosyjskiej były pogwałceniem wszystkich podstawowych zasad prawa międzynarodowego zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, Deklaracji zasad prawa międzynarodowego z 1970 r., Akcie końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1975 r., na których opiera się współczesny ład. Łamią one mianowicie:

- zasadę powstrzymywania się od groźby lub użycia siły (w procesie aneksji Krymu i w wydarzeniach na Wschodzie były zaangażowane wojska Federacji Rosyjskiej);
- zasadę regulowania swoich sporów międzynarodowych środkami pokojowymi (wysuwając zarzuty wobec Ukrainy o rzekomym prześladowaniu ludności rosyjskojęzycznej, Rosja nie zrobiła niczego, aby rozwiązać czy załagodzić te rzekome problemy);
- zasadę nieingerencji w sprawy należące do wewnętrznej jurysdykcji jakiegokolwiek państwa (Rosja ingerowała w stosunki między centralną władzą Ukrainy a władzą samorządową w regionach, nie mając do tego żadnych podstaw w prawodawstwie międzynarodowym);
- obowiązek współdziałania (Federacja Rosyjska odmówiła wszelkiej współpracy w kwestiach domniemanych problemów, które ją niepokoiły);
- zasadę suwerennej równości państw (aneksja części terytorium suwerennego państwa stanowi rażące naruszenie tej zasady);
- obowiązek wypełniania w dobrej wierze swych zobowiązań międzynarodowych (poprzez aneksję Krymu zostały naruszone: gwarancje bezpieczeństwa udzielone Ukrainie w Memorandum budapesztańskim w związku z przystąpieniem Ukrainy do Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej w 1994 r.⁴; Umowa o przyjaźni i współpracy między Federacją Rosyjską i Ukrainą; porozumienia dotyczące stacjonowania Floty Czarnomorskiej na terytorium Ukrainy z 1997 r.⁵; Umowa między Ukrainą a Federacją Rosyjską o ukraińsko-rosyjskiej granicy państwowej z 2003 r.⁶);
- zasadę integralności terytorialnej państw.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że agresorem jest silne militarnie państwo o statusie państwa atomowego, członek Rady Bezpieczeństwa ONZ. Najpotężniejszym podmiotom prawa międzynarodowego, takim jak ONZ i UE, oraz państwom, jak Stany Zjednoczone, nie udało się przeciwdziałać tej polityce. To stawia pod znakiem zapytania podstawowe zasady prawa międzynarodowego, prowadzi do ich dewaluacji i co więcej, może być wzorem do naśladowania dla innych państw, które powołując się na przykład Federacji Rosyjskiej, mogą zdobywać się na akty agresji, opierając się wyłącznie na własnym rozumieniu i interpretacji prawa międzynarodowego.

⁴ *Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5.12.1994 р.*, „Офіційний вісник України” 2007, nr 13, s. 123.

⁵ *Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 р.*, „Офіційний вісник України” 1999, nr 20, s. 518.

⁶ *Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28.01.2003 р.*, „Офіційний вісник України” 2004, nr 22, s. 293.

Agresja Federacji Rosyjskiej podważa fundamenty światowego porządku i systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, co może prowadzić do poważnych konsekwencji, z których szczególnie niebezpieczne są konflikty zbrojne.

2. Działania Federacji Rosyjskiej to rzeczywiste ogłoszenie faktu, że wyznaje ona prymat siły w stosunkach międzynarodowych, co jest szkodliwe dla współczesnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego (inne deklaracje, o ile stoją w sprzeczności z realnymi działaniami, nie mają żadnego znaczenia).

3. Poprzez aneksję Krymu i agresję wojskową w Donbasie Federacja Rosyjska rażąco naruszyła Memorandum budapesztańskie dające gwarancję bezpieczeństwa w związku z przystąpieniem Ukrainy do Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej z 1994 r. W Memorandum Federacja Rosyjska, Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Stany Zjednoczone potwierdziły wobec Ukrainy, zgodnie z zasadami Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zobowiązanie poszanowania jej niezależności i suwerenności oraz istniejących granic (punkt 1).

Państwa te potwierdziły ponadto swoje zobowiązanie do powstrzymania się od groźby lub użycia siły przeciw terytorialnej integralności bądź politycznej niezależności Ukrainy oraz to, że żadna broń będąca w ich posiadaniu nigdy nie zostanie użyta przeciw Ukrainie, chyba że w samoobronie lub w przypadkach zgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych (punkt 2)⁷.

Rezygnacja Ukrainy z broni jądrowej w zamian za gwarancję bezpieczeństwa największych państw była ważnym krokiem w walce wspólnoty międzynarodowej przeciwko rozprzestrzenianiu się zagrożenia atomowego. W tym kontekście agresja Rosji wobec Ukrainy jest wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej, ponieważ pokazuje, że dobrowolna rezygnacja z broni atomowej nie jest krokiem w stronę bezpieczeństwa, a wręcz przeciwnie – naraża na niebezpieczeństwo. Szczególnie istotne w tym względzie jest to, że Ukraina zetknęła się nie tylko z obcą agresją, ale z agresją ze strony państwa, które na mocy specjalnego międzynarodowego porozumienia jest jednym z gwarantów jej bezpieczeństwa i integralności terytorialnej. Innym gwarantom, pomimo ich wysiłków, nie udało się doprowadzić do cofnięcia aneksji części terytorium Ukrainy. W istocie pozbawia to sensu proces rozbrownienia jądrowego, co więcej – zachęci to zapewne niektóre państwa do stworzenia programów nuklearnych, a wiele innych – do wdrażania tych programów, co rodzi niebezpieczeństwo nowego wyścigu zbrojeń.

4. Agresja Rosji wobec Ukrainy zagraża funkcjonowaniu Rady Bezpieczeństwa ONZ – organu odpowiedzialnego za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Sytuacja, w której państwo-agresor jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ i ma prawo nałożyć weto na jej rezolucje, podważa zasadność istnienia samej Rady, a w praktyce – uniemożliwia jej skuteczne funkcjonowanie i realizowanie zadań, niezwykle ważnych dla społeczności całego świata.

W związku z tym wydaje się, że niezbędne jest zreformowanie Rady Bezpieczeństwa, tak aby pozbawić państwo-agresora możliwości blokowania jej prac. Padają również słuszne opinie, iż Federacja Rosyjska nie ma międzynarodowych podstaw praw-

⁷ Меморандум про гарантії..., s. 123.

nych do uczestnictwa w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Wynika to z faktu, że w Karcie Narodów Zjednoczonych jest mowa o członkostwie w tym organie Związku Sowieckiego. Federacja Rosyjska mogłaby względnie legalnie „zająć miejsce” ZSRS w Radzie Bezpieczeństwa ONZ tylko w tym wypadku, gdyby ze składu Związku Sowieckiego wystąpiły wszystkie republiki z wyjątkiem samej Rosji. Ale tak się nie stało, Związek Sowiecki przestał istnieć jako państwo i podmiot prawa międzynarodowego.

5. Agresja Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy stała się także wyzwaniem dla najbardziej wpływowej organizacji w sferze bezpieczeństwa – NATO. Jest to nie tylko związane ze szczególnymi stosunkami łączącymi Sojusz z Ukrainą, ale także ze zmianą mapy bezpieczeństwa w regionie. Prawie wszystkie kraje czarnomorskie są członkami NATO, a okupacja Krymu przez Federację Rosyjską rodzi szczególne niebezpieczeństwo dla tego bloku wojskowo-politycznego. Ponadto, biorąc pod uwagę perspektywę dalszego rozwoju sytuacji, agresję Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy można oceniać jako pierwszy krok, po którym mogą nastąpić różnorodne prowokacje lub akty agresji przeciwko państwom członkowskim NATO, przede wszystkim – krajom bałtyckim. A w takiej sytuacji uruchomione zostałyby zupełnie inne, wyraźnie uregulowane zobowiązania Sojuszu, na które nakłada się na fakt atomowego statusu państwa-agresora.

6. Agresja Rosji wobec Ukrainy jest także wyzwaniem dla Unii Europejskiej, ponieważ ujawniła wewnętrzne tarcia między jej członkami. Bardziej zależne od Rosji państwa UE nie wykazały odpowiedniego wsparcia dla Ukrainy, czynniki ekonomiczne wzięły górę nad lojalnością wobec zasad prawa międzynarodowego. W przyszłości może to negatywnie odbić się na samej Unii Europejskiej.

7. Lekceważenie przez Rosję zasad prawa międzynarodowego oraz prawa w ogóle, przy wewnętrznej niestabilności i tendencjach odśrodkowych w samej Rosji, może prowadzić do zagrożenia jej integralności terytorialnej. Może to nastąpić za sprawą separatystów, którzy posługują się tym samym mechanizmem referendum, jaki zastosowały władze rosyjskie, lub za sprawą zewnętrznej interwencji. Działania te nie muszą być w żaden sposób „uzasadniane”, bowiem przykład lekceważenia prawa międzynarodowego zademonstrowała sama Federacja Rosyjska. Biorąc pod uwagę, że kraj ten ma broń jądrową, a także dużą ilość innej broni, takie poczynania mogą doprowadzić do bardzo poważnych konsekwencji dla świata.

Konsekwencje ekonomiczne agresji rosyjskiej na Ukrainie powinny być oceniane w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, to bezpośrednie środki wpływu gospodarczego, które negatywnie odbiły się na gospodarce Ukrainy. Większość z nich Rosja zastosowała przeciwko Ukrainie w latach ubiegłych w celu wywarcia presji na przywódców państwa ukraińskiego. Do środków takiego nacisku można zaliczyć: restrykcje celne, konfrontacje w kwestiach energetycznych, pogroźki o wprowadzeniu dodatkowych ograniczeń w sferze handlu w przypadku wejścia w życie Układu o stowarzyszeniu Ukrainy z UE. Po drugie, to straty gospodarcze poniesione przez Ukrainę w wyniku naruszenia integralności terytorialnej i agresji wojskowej. Do tych skutków można zaliczyć bezpośrednie i pośrednie straty związane z aneksją Krymu, zniszczenie infrastruktury gospodarczej we wschodniej Ukrainie czy znaczną migrację ludności z niestabilnych regionów.

Do ograniczeń handlowych wprowadzonych głównie z przyczyn formalnych można zaliczyć embargo na wwóz na terytorium Federacji Rosyjskiej serów z pięciu ukraińskich fabryk, mleka i produktów mlecznych, owoców i warzyw w puszkach oraz konserw rybnych, napojów alkoholowych i wyrobów cukierniczych. Konsekwencją takiej polityki handlowej Rosji było zmniejszenie dwustronnej wymiany handlowej w pierwszej połowie 2014 r. (eksport towarów do Rosji zmniejszył się o 23,3%, import – o 14,4%; eksport i import usług w tym samym okresie zmniejszył się o 18%).

W ramach wojny energetycznej od 16 czerwca 2014 r. Gazprom wprowadził dla Ukrainy rozliczenie zaliczkowe na dostawy gazu, a zarazem wstrzymał jego dostawy. Od września Ukraina organizuje zwrotne dostawy gazu ze Słowacji, które powinny zastąpić 40% importu gazu z Rosji, istnieją również możliwości małych dostaw gazu z Polski i Węgier.

Rząd Federacji Rosyjskiej wielokrotnie zapowiadał ograniczenie dostaw paliwa jądrowego dla ukraińskich elektrowni atomowych. W 2013 r. Rosatom (Rosyjska Państwowa Korporacja Energii Jądrowej) dostarczał na Ukrainę prawie 100% paliwa jądrowego. Westinghouse Electric Company (USA) od 2015 r. będzie dostarczał paliwo tylko dla dwóch reaktorów, podczas gdy Ukraina ma ich 15.

Rosja grozi ograniczeniami w handlu z Ukrainą w przypadku wejścia w życie Układu o stowarzyszeniu z UE, powołując się na fakt, że straty gospodarcze Rosji z powodu zawarcia tej umowy stowarzyszeniowej mogą przekroczyć sumę 3 mld dolarów. W odpowiedzi FR planuje znieść preferencje dla importu z Ukrainy, a zamiast nich wprowadzić Klauzulę największego uprzywilejowania.

Do strat związanych z naruszeniem integralności terytorialnej można zaliczyć:

- utratę przez Ukrainę większości wyłącznej strefy ekonomicznej na Morzu Czarnym i Azowskim, gdzie został zainicjowany szereg projektów badawczych z zakresu wydobywania i produkcji ropy naftowej i gazu przy udziale czołowych koncernów światowych – ExxonMobil, Shell, OMV, Eni, EDF i innych;
- blokadę prac międzynarodowego koncernu Shell nad wydobywaniem gazu łupkowego na polu juzowskim w regionach donieckim i charkowskim;
- pozbawienie Ukrainy dostępu do niekonwencjonalnych podmorskich złóż hydratów gazowych o dużym potencjale na Morzu Czarnym.

Walki na wschodzie Ukrainy doprowadziły do spadku wydobywania węgla, co spowodowało z kolei pogorszenie bilansu energetycznego Ukrainy, ponieważ węgiel jest głównym źródłem energii dla elektrowni ciepłych, które wytwarzają 40% energii elektrycznej w tym kraju. Średnia dzienna produkcja stali w sierpniu 2014 r. spadła do 57 tys. ton, co jest liczbą o 35% mniejszą niż wynosi średni wskaźnik produkcji dla drugiego kwartału tego roku. Oznacza to dla Ukrainy utratę dochodów z eksportu w wysokości około 0,5 mld dolarów miesięcznie, co było jednym z czynników zachwiania na rynku walutowym w sierpniu ubiegłego roku.

Konsekwencją agresji wojkowej jest także znaczny odpływ ludności z regionów objętych konfliktem, który według różnych szacunków sięga od 220 tys. do 1 mln osób. Może to prowadzić do nieodwracalnych strat siły roboczej na Ukrainie w przypadku trwałej emigracji do Rosji.

Najważniejsze negatywne skutki agresji ekonomicznej ze strony Rosji dla ukraińskiej gospodarki są następujące:

1. PKB Ukrainy, według prognoz Międzynarodowego Funduszu Walutowego, w 2014 r. spadnie o 7,25%, w 2015 zaś spadek ma wynieść 4,25%, prawdziwy deficyt budżetowy w 2014 r. wyniesie 11,6%, w 2015 r. – 10,3%, dług państwowy Ukrainy po raz pierwszy w historii przekroczy krytyczny próg 60% i na koniec 2014 r. ma wynieść – 68,9%, a na koniec 2015 r. – 83,2%.

2. Odnowienie sytuacji ekonomicznej na Ukrainie, pod warunkiem braku dalszego niszczenia gospodarki przez agresję wojskową, będzie trwało do 10 lat.

Możemy się jednocześnie spodziewać pewnych pozytywnych skutków dla gospodarki ukraińskiej, jak na przykład:

1. Zmiana orientacji ukraińskich producentów z rynku rosyjskiego na rynki UE, Chin i krajów arabskich, co obserwuje się już u ukraińskich producentów rolnych.

2. Potrzeba znalezienia nowych rynków zbytu i realizacji umowy o stowarzyszeniu pomoże przyspieszyć proces przejścia na europejskie standardy techniczne, co między innymi przyczyni się do poprawy jakości produktów krajowych i pozwoli nie tylko wejść na rynki zagraniczne, ale także pozytywnie wpłynie na rozwój rynku wewnętrznego kraju.

3. Rosnące problemy z zapewnieniem dostaw energii mogą spowodować wzrost oszczędności energii w większości gałęzi przemysłu Ukrainy, ale także stać się czynnikiem mobilizującym do przeprowadzenia strukturalnych reform gospodarczych, które z kolei będą miały pozytywny wpływ na ogólny poziom międzynarodowej konkurencyjności państwa.

Podsumowując, można stwierdzić, że najważniejszymi skutkami agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainie są: konsolidacja narodu ukraińskiego w znaczeniu etnicznym, która wzmocni Ukrainę jako państwo narodowe; pogłębienie kryzysu i ostateczny upadek postsowieckiego modelu państwa ukraińskiego, co doprowadzi do powstania nowego państwa unitarnego, jednolitego, o demokratycznym systemie politycznym, hołdującego wartościom europejskim; wyjście Ukrainy z niezdolnej sytuacji geopolitycznej i polityki „balansowania”, a w zamian dokonanie ostatecznego wyboru cywilizacyjnego w kierunku integracji europejskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Ведернікова І., Мостова Ю., Рахманін С., *Південний Схід. Гілка дерева нашого*, Zn,Ua, 18 IV 2014, [online] http://gazeta.dt.ua/internal/pivdenniy-shid-gilka-dereva-nashogo-_html.
- Демченко О., *Голоси, які чує Донбас*, „Українська правда” 2014, 23 III, [online] <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/05/23/7026210>.
- Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28.01.2003 р.*, „Офіційний вісник України” 2004, nr 22.
- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 р.*, „Офіційний вісник України” 1999, nr 20.

Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г., [online] http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDDBF7DA644257B160051BF7F.

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5.12.1994 р., „Офіційний вісник України” 2007, nr 13.

Tłumaczenie Magdalena Romanowska

Prof. dr hab. Walerij KOPIJKA – dyrektor Instytutu Stosunków Międzynarodowych, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.

Prof. dr hab. Grigoryj PEREPEŁYCIA – Instytut Stosunków Międzynarodowych, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.